



Gjensidige

HMS-håndbok for landbruket

En trygg arbeidsplass



Landbruket er dessverre utsatt for mange skader og ulykker. Vi i Gjensidige er opptatt av å bidra til å redusere antallet uønskede hendelser i landbruksnæringen. Vi skal aktivt bidra til at landbruket når 0-visjonen:

«Det skal ikke skje skader eller ulykker på min gård!»

Ansvaret for skadeforebygging ligger imidlertid på den som eier og driver en gård. Det er viktig at alle yrkesutøvere i landbruket har en systematisk oppfølging av helse, miljø og sikkerhet.

Denne håndboka presenterer de viktigste faremomentene som finnes på en gård og en del av de tiltakene du bør gjøre for å unngå at det oppstår skader eller ulykker.

Gjensidige bidrar til systematisk HMS-arbeid og forebyggende tiltak gjennom avtalene med Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag og samarbeid med mange andre landbruksorganisasjoner.

Konkret oppnår du betydelige rabatter på forsikringene hvis du har

- el-kontroll med termografering iht. NEK 405.3 og 1
- godkjent brannalarmanlegg
- temperatursensor i sikringsskap
- gjennomført risikovurdering med grønn score

Bruk denne håndboka og etabler en systematisk oppfølging av helse, miljø og sikkerhet på gården din og i driftsopplegget ditt.

Vi i Gjensidige hjelper deg med å bedre sikkerheten din – ta kontakt med oss for råd!

Lykke til!

Per-Asbjørn Andvik

Skadeforebygger Landbruk i Gjensidige

Oslo, mars 2022

Innhold

Brann

Brann	04
Elektriske installasjoner	04
El-kontroller i landbruket	06
Temperatursensorer i sikringsskap	07
Brannalarmanlegg	08
Driftsbygninger og drift	09
Brannslukningsutstyr	12

Ulykke

Gården – en trygg arbeidsplass?	14
Ulykker ved stell av dyr	15
Ulykker i driftsbygninger	16
Fallulykker	16
Belysning	17
Traktor og maskiner	18
Gjødsel og silogass	20
Skogen	22
Barneulykker	23

Trafikk

Kjøring på vei	26
Sikring og merking av last	27
Sikring av personer i bil	27
Barn og motorkjøretøyer	27

Helse

Ergonomi	29
Støy	29
Kjemikalier	30
Støv	30

Husdyrsykdommer

Klassifisering av sykdommer	32
Hvordan unngå smitte?	32
Smittebeskyttelse ved livdyrhandel	33
Smittebeskyttelse ved persontrafikk	33
Innførsel fra andre land	34

HMS

Bondeyrket krever en trenet kropp	35
HMS-tjeneste for deg	35

Søk råd hos Gjensidige

36

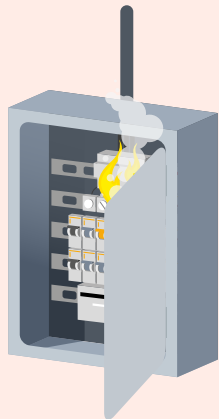
Hvor trygt er det på gården din?



Som eier og driver av gårdsbruk er du ansvarlig for at det er trygt for både dyr og mennesker å oppholde seg på gården din. I tillegg har du et ansvar for å sikre bygninger, maskiner og eiendeler mot skader. Myndighetene har regulert dette gjennom ulike lover og forskrifter. Det er derfor viktig at du har tenkt igjennom og gjort tiltak for å unngå skader. Du bør for eksempel ha gjort en risikovurdering knyttet til

- brann i bygninger
- bruk av traktor og arbeidsutstyr
- trafikk på gårdstunet og barn som leker
- sykdom som kan ramme dyrene dine
- arbeid i driftsbygninger
- arbeid med husdyrgjødsel

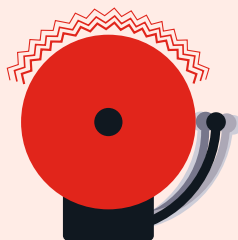
Brann



Feil ved elektriske anlegg er den viktigste årsaken til brann i landbruket.



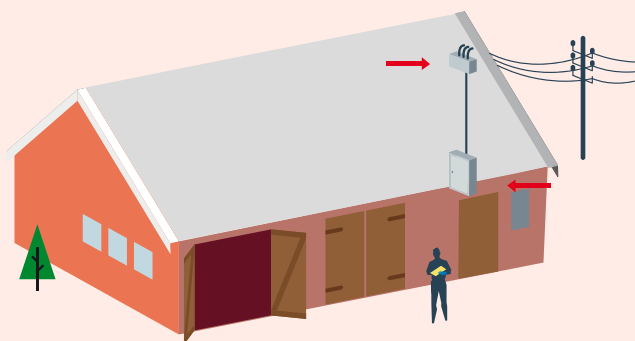
Rask slokkeinnsats kan redde store verdier.



Fungerende røykvarslere og brannalarmanlegg med GSM-utringer er det viktigste tiltaket for å få rask varsling.

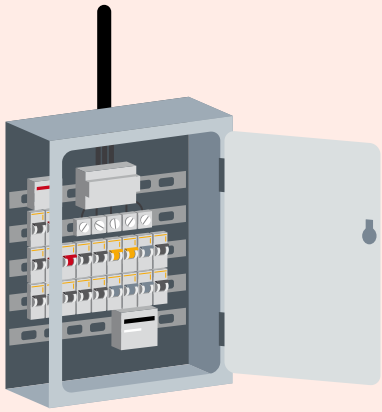
Elektriske installasjoner og apparater

Feil i elektriske anlegg og feil bruk av elektrisk utstyr fører til mange brannfarlige situasjoner. Elektriske installasjoner og utstyr i driftsbygninger er utsatt for store påkjenninger i form av gasser, fuktighet, støv, vibrasjoner og mekaniske belastninger. Alt utstyr som skal brukes på slike steder skal være spesielt godkjent for dette formålet. Det er utarbeidet en standard for installasjon i driftsbygninger og vekst-



hus som har betegnelsen NEK 400 Landbruk. Be om at elektrikeren benytter denne når det skal installeres i nybygg eller gjøres endringer i driftsbygninger og veksthus. Bruk bare godkjente installatører som har kunnskap om standarden NEK 400 Landbruk. Husk at pris og kvalitet oftest hører sammen.

Hobbyelektrikerfaget er både ulovlig og farlig.

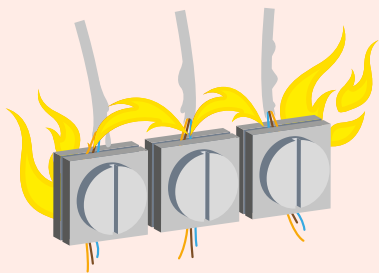


Inntaksskap og sikringskap

Det oppstår mange branner i sikringskap som følge av at koblingsklemmer og skruer løsner over tid. Skrusikringer kan også løsne av seg selv. Du bør skru til sikringene en gang i året. Døren til sikringsskapet skal alltid være lukket.

Inntaksskapet er plassert i nærheten av området hvor strømledningene fra nettleverandørene kommer inn i bygningen(e). Dette kan være i driftsbygningen eller våningshuset. Noen gårdsbruk kan ha flere inntak. Inntaksskapet er ofte plassert vanskelig tilgjengelig på et loft eller lignende.

Det anbefales at sikringskap oppgraderes til gjeldende standard for å få montert automatsikringer og jordfeilbryter.



Løse tilkoblingsskruer og -klemmer fører til at forbindelsen mellom de strømførende ledningene blir dårlig. Da kan det oppstå en serielysbue. Denne kan ha en temperatur på flere tusen grader, og ledningsisolasjon og annet brennbart materiale kan ta fyr og føre til en kraftig brann i og utenfor sikringsskapet.

Dette bør du gjøre:

Gjennomfør en egenkontroll av el-anlegget og utstyr en gang i året. Skjemata for dette finner du blant annet i KSL-permen.

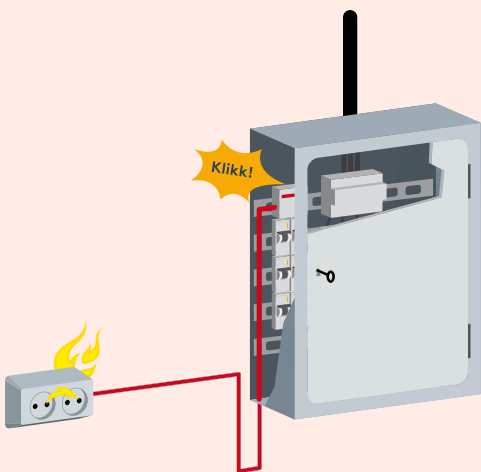
Jordfeil

En jordfeilbryter overvåker hele det elektriske anlegget eller den elektriske kursen den er koblet til. Bryteren reagerer ved å koble ut anlegget eller kursen hvis den oppdager at det «lekker» strøm til jord. Jordfeilbryteren kan verne dyr og mennesker mot å få livsfarlig strøm i seg.

Jordfeilbryteren kan også koble ut kursen ved et branttilløp forårsaket av en serielysbue. Hvis serielysbuen fører til at ledningsisolasjonen smelter, kan sikringene ryke, eller jordfeilbryteren løses ut. Muligheten for at branttilløpet slukker av seg selv, er da god. Det finnes også jordfeilvarslere i handelen. Ulempen er at de ikke kobler ut strømmen slik at et eventuelt branttilløp stoppes.

Det finnes flere typer jordfeilbrytere på markedet. Snakk med en godkjent installatør om hvilken type som er riktig for ditt bruk. Her, som ellers, er det en sammenheng mellom kvalitet og pris.

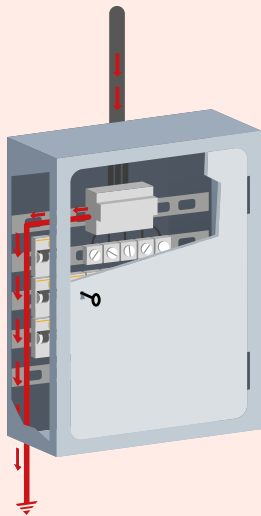
Husk at jordfeilbryterne skal testes regelmessig.



Løst elektrisk utstyr

Skjøteledninger, håndlamper og varmelamper som ikke er i forskriftsmessig stand, medfører også en brannfare. Hold utstyret ved like og kast gammelt utstyr.





Overspenninger

Overspenninger i det elektriske anlegget oppstår som oftest i forbindelse med tordenvær. Lynnedslag, eller andre former for lynutladninger i atmosfæren, fører til at det oppstår (induseres) høye spenninger på nettselskapets luftledninger. Overspenninger kan også oppstå ved ut- og innkoblinger i høyspentnettet.

Overspenningene føres inn i huset og kan forårsake en betydelig svekkelse av det elektriske anlegget, og i verste fall kan det oppstå brann.

Brann kan oppstå umiddelbart, men det er også eksempler på at brann har oppstått lenge etter at overspenningen har gått gjennom anlegget.

Installasjon av overspenningsvern i sikringsskapet er derfor svært viktig. Jo mer utsatt stedet er for tordenvær, jo viktigere er dette.

Ta kontakt med en godkjent installatør for mer informasjon.

El-kontroller i landbruket

Det finnes to typer el-kontroller for landbruket:

1. El-kontroll med termografering etter normen NEK 405-3/1. Vi stiller krav til el-kontroll med termografering hvis du har
 - driftsbygninger med husdyrproduksjon hvor dyrevelferdsforskriften stiller krav til at det er montert et brannalarmanlegg
 - driftsbygning med varmlufttørke i drift
 - gartneri med vekstlys

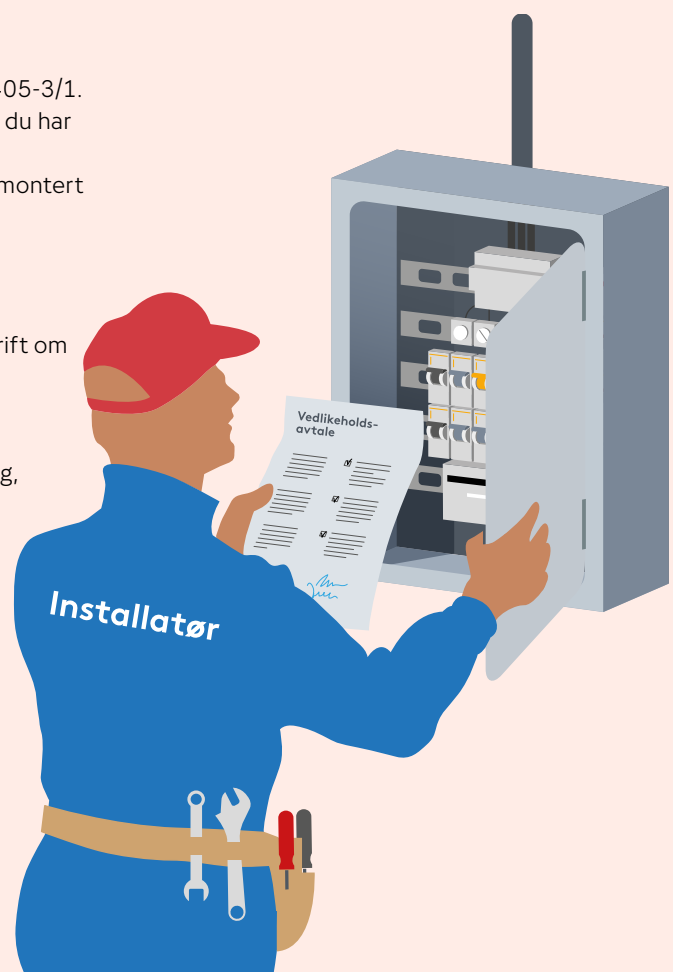
For øvrig anbefaler vi alle som har gårdsbruk med drift om å velge denne kontrollen.

2. El-kontroll etter normen NEK 405-2. Dette er et rimeligere alternativ uten termografering, som du kan velge hvis du bare har bolighus og driftsbygninger uten drift.

Begge typer El-kontroll landbruk skal utføres av sertifiserte el-kontrollører. Feil og mangler som kontrolløren avdekker, må du få rettet. Dette skal dokumenteres før sikkerhetsrabatt kan gis.

Kontrollen skal gjennomføres hvert tredje år for å opprettholde forsikringsrabatten. Gartnerier med vekstlys skal kontrolleres hvert år.

Ta kontakt med Gjensidige for nærmere opplysninger om El-kontroll landbruk og hvordan du bestiller denne.



Temperatursensorer i sikringskap

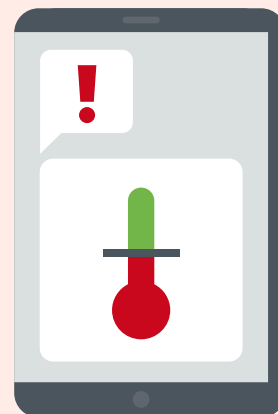
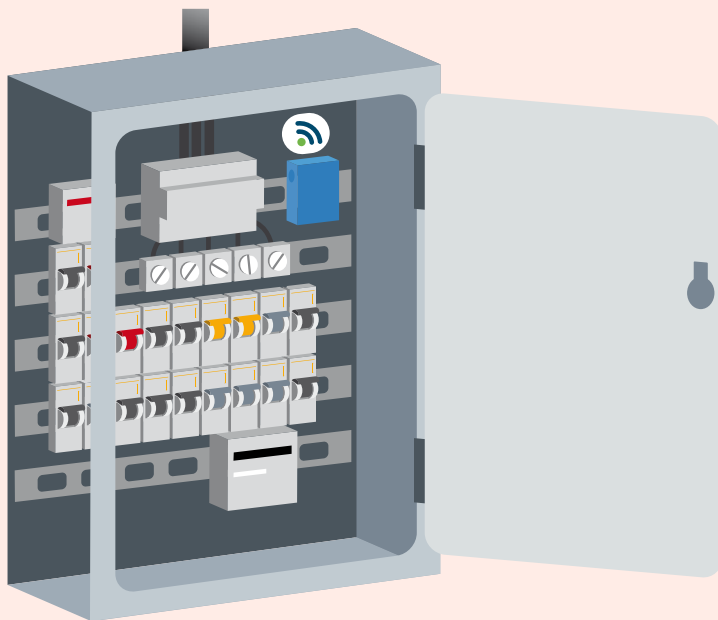
Temperatursensorer med kontinuerlig overvåking av sikringskap

Høy belastning, dårlig kontakt og jordfeil skaper varme, som i verste fall kan føre til brann. Det er nå utviklet en enkel og driftssikker sensorteknologi, som kontinuerlig kan måle temperaturen i sikringskapene dine og varsle deg om uvanlig temperaturøkning. Slik får du god kontroll over de elektriske anleggene dine og kan oppdage brannfarlige feil tidlig, også i periodene mellom el-kontrollene. Sensordataene vil også gi viktig informasjon til el-kontrolløren.

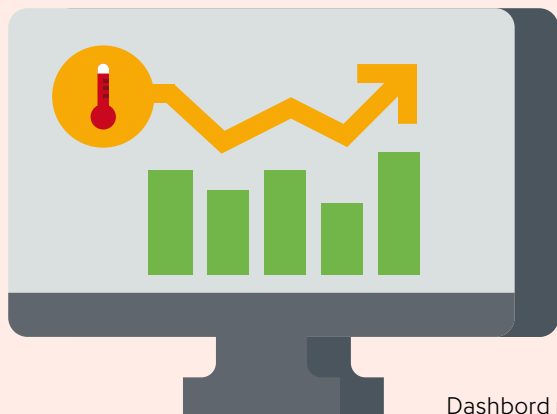
Installerte temperatursensorer, i tillegg til regelmessig el-kontroll, vil gi deg et trygt og driftssikkert el-anlegg. Dette vil også gi deg den beste forsikringsprisen.

For å oppnå rabatt må du benytte sensorer fra en av disse godkjente leverandørene:
EloTemp fra Elotec | El-Watch

Ta kontakt med oss i Gjensidige for nærmere opplysninger om temperatursensorer i sikringskap.

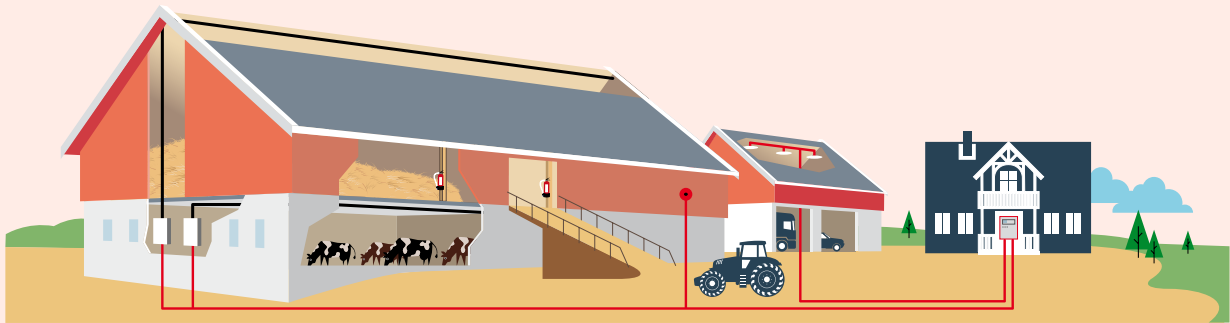


SMS-varsel om høy temperatur



Dashbord med temperaturlogg

Brannalarmanlegg



Å varsle et brantilløp tidlig er avgjørende for om mennesker, dyr og bygninger kan reddes fra en katastrofe. Et automatisk brannalarmanlegg reagerer på røyk eller varme som oppstår i bygningene via sugerør og branndetektorer. Detektorene står i kontakt med brannsentralen, som igjen setter i gang en sirene og varsler tilknyttede personer på mobil eller direkte til brannvesenet.

Det er viktig at du har egenkontroll og serviceavtale på anlegget som sikrer at anlegget fungerer hvis det skulle oppstå en brann.

Det skal være montert en GSM-utringer som varsler inntil 3 personer ved alarm. Alle må oppgradere til 4G GSM-utringer innen 2025 fordi dagens 2G-nett tas ut av drift.

Godkjente anlegg

På grunn av det krevende miljøet i driftsbygninger, er det et krav at anlegget er montert i henhold til gjeldende standard. For husdyrproduksjoner og gartnerier med vekstlys har Gjensidige tilleggskrav til komponentene på grunn av miljøet de er montert i. Prinsippet går ut på at det suges luft gjennom et rørsystem fra de ulike rommene i bygningen(e) og gjennom et skap hvor selve røykdetektoren er plassert. Røyk som utvikles ved brantilløp trekkes inn i røret og gjennom detektoren, som gir alarm. Filterets oppgave er å stoppe støvpartikler fra å trenge inn i detektoren. Anlegget gir selv beskjed når filteret må skiftes eller rengjøres.

I bolighuset, eller i rene rom i driftsbygningen, brukes takmonterte røykdetektorer som tilknyttes varslingsanlegget.

For at anlegget skal virke etter forutsetningen, må det lages en servicekontrakt med installatøren som sikrer at anlegget får teknisk gjennomgang minst en gang i året.

Mattilsynet krever brannalarmanlegg

Gjennom dyrevelferdsforskriften krever Mattilsynet brannalarm i driftsbygninger når det er et visst minimum antall av de enkelte dyreslagene. Det er krav om brannalarmanlegg hvis det er flere enn 30 dyreenheter i bygningen.

Bildet av gården som en trygg og god arbeidsplass må revurderes. Tall forteller noe, men ikke om sorgen, smerten og den reduserte helse- og livskvaliteten som blir resultatet av den enkelte ulykke.

I tillegg kommer de økonomiske tapene. Ulykker har i flere tilfeller vært årsak til at gårdsbruk er blitt nedlagt.

Driftsbygninger og drift

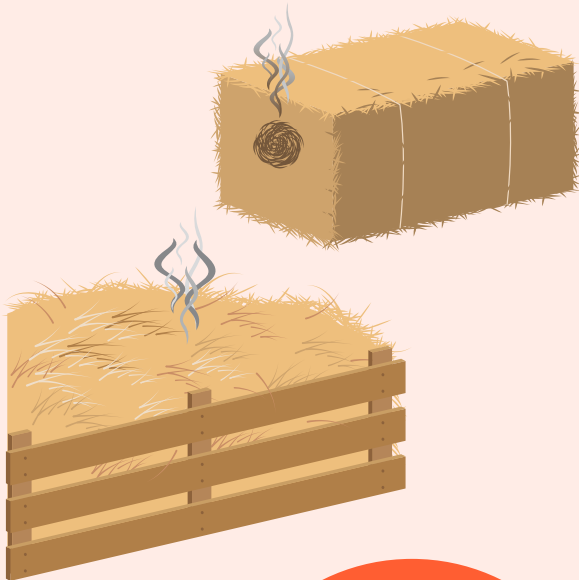
Selvantennelse i fôr

Branntilløp i høy, halm og annet organisk materiale er en kjent og fryktet årsak til brann i driftsbygninger.

I «gamle dager» var det vanlig at bonden strødde salt i høyet for å holde varmetviklingen i sjakk.

Muligheten for varmgang økte hvis det kom med en fuktig høydott i tørrhøyet ved innkjøring på låven.

Varmgang og selvantennelse er et høyaktuelt brannproblem også i våre dager. En av de største landbruksbrannene i Norge ble forårsaket av selvantennelse i halmballer som var lagret utenfor driftsbygningen en hel vinter. På forsommeren var betingelsene til stede for varmgangprosessen, og brannen var et faktum.



Riktig lagring

For å unngå brann er det viktig å sørge for god avstand mellom halmballene som lagres, slik at det blir god tilgang til luft.

Hva skjer?

I alt organisk materiale finnes det bakterier av ulike slag. Når betingelsene er riktige, det vil si når temperatur, mengde tørrstoff og den relative fuktigheten er ideell, «aktiviseres» disse bakteriene. I denne aktiviteten utvikler de varme. Temperaturen i materialet stiger til ca. 60–70 grader. Da dør bakteriene, men en kjemisk reaksjon (oksydasjon) «overtar» og bringer temperaturen opp mot selvantennespunktet for materialet. Man kan ofte finne «glødespor» i høy og halm under en slik prosess. Det betyr at temperaturøkningen har ført til at høyet eller halmen har glødet, men ikke hatt nok lufttilførsel til å starte en brann. Hvis denne glødingen skjer i nærheten av overflaten av høy- eller halmlageret, eller at glødingen har laget seg «vei» til overflaten, øker sannsynligheten for at en åpen flamme utvikler seg.

Hvordan forebygge?

Bakteriene er i det organiske materialet, og lite kan gjøres med det. Men det finnes tiltak for å hindre at disse starter den brannfarlige prosessen.

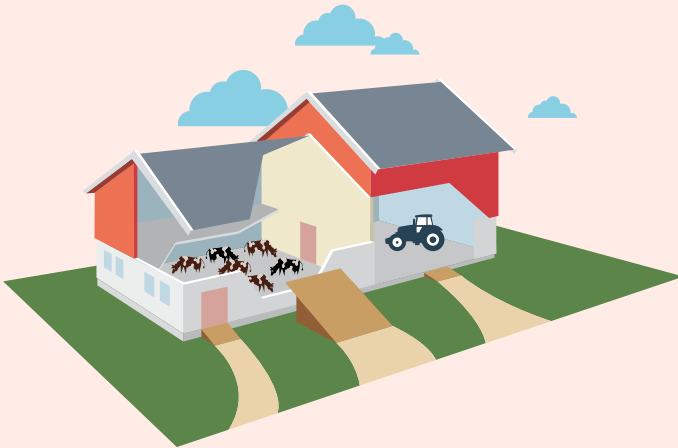
1. Det viktigste er å holde den relative fuktigheten i fôret under en viss grense. Opptil ca. 16% relativ fuktighet mener forskerne er trygt. Vær nøye med tørkeprosessen før fôret lagres. Selv om fôret er tørt ved lagringen, er et utett tak på driftsbygningen og regn som siver inn, nok til å bringe fuktigheten i fôret til et nivå som igjen kan bli farefullt.
2. Bondens strøing av salt i tørrhøyet bidro til at bakteriene ikke kunne utnytte det i sin utvikling. Dette er fortsatt et tiltak som fungerer.
3. Overvåking av temperaturen i lageret er også viktig. Temperaturmålere som ligger inne i høy-/halmlageret kan avsløre om varmetviklingen har kommet i gang. Problemet i større lagre kan være å «treffe» det stedet hvor prosessen starter, for eksempel ved en taklekkasje. Det er derfor bedre med flere små fôrlagre enn ett stort.



Krav til dokumentert brannmotstand i nye driftsbygninger

I 2010 ble nye byggeforskrifter også gjort gjeldende for driftsbygninger i landbruket. Dette innebærer blant annet at brannmotstanden i bygningen skal dokumenteres, og at det er arealbegrensninger i bygningen avhengig av de ulike rommenes bruk og innhold. Dette er minstekrav som også er pålagt andre bygningstyper.

På www.lbk.no finnes en nærmere beskrivelse av kravene og hvordan disse kan oppfylles. Det vil være en stor fordel å konsultere en brannteknisk konsulent i planleggingsfasen av en ny driftsbygning.



Garasje/parkering

Traktorer kan begynne å brenne mens de står parkert inne i en bygning, selv med motoren avslått. Resultatet blir ofte totalskader både på bygning og traktor.

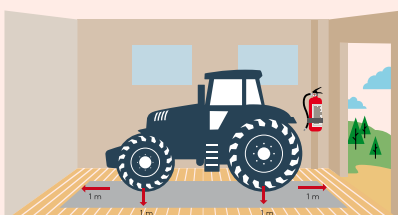
Hovedstrømbryter for traktor og andre selvgående landbruksmaskiner bør være testet og godkjent til formålet. Det finnes både manuelle og automatiske brytere på markedet. Fordelen med en automatisk bryter er blant annet at en strømkrets beregnet for elektronikk til traktoren kan tilkobles bryteren, slik at strømmen til elektronikken ikke brytes.

Selv om de detaljerte kravene er tatt ut av de nye forskriftene, vil kravene i de fleste tilfeller være oppfylt ved disse løsningene:

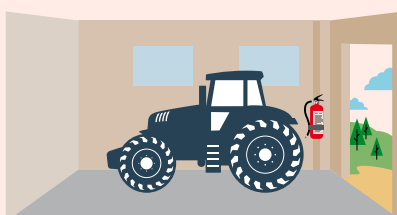
1. For kjøretøy med hovedstrømbryter skal gulvet i garasje/parkeringssted være tett og ha ubrennbar overflate. Kravet gjelder arealet under traktoren og en meter utenfor.
2. For kjøretøy som ikke har hovedstrømbryter, kreves det at hele gulvet i garasjen skal være tett og ha ubrennbar overflate.
3. Det stilles ikke krav til vegger og himling i garasjen. Dette gjelder enten garasjen er egen bygning, eller ligger i/ved annen bygning.

Gulv med tett og ubrennbar overflate kan være en stålplate lagt på eksisterende tregulv. I garasjen er det påbudt å ha minst ett brannslukningsapparat. Dette skal være et 6 kg ABC-apparat.

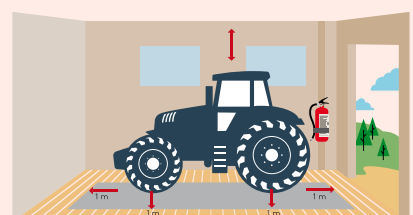
1



2



3



Gårdsverksted – varme arbeider

De nye byggeforskriftene åpner for flere løsninger for brannsikkerheten i gårdsverkstedet. Ta kontakt med bygningsmyndighetene i kommunen for å få råd og veiledning. Forslagene vi har beskrevet her vil normalt være tilstrekkelig.

Det stilles krav til brannsikkerhet for vegger og himling. Brannklassifisert kledning kan brukes. Bygningsmyndighetene kan gi deg informasjon om hvilke kledninger som er klassifisert. Gulvet skal være ubrennbart.

Det skal være brannslukkingsapparat i verkstedet. Vi anbefaler minimum to stk. 6 kg ABC-pulverapparater eller ett 6 kg pulverapparat og en vannslange med påsatt vann. Apparatet må plasseres lett tilgjengelig. Kontroller jevnlig at manometernålen står på det grønne feltet på apparatet.



Sveising/skjæring utendørs skal foregå i trygg avstand fra brennbare bygninger og annet brennbart.

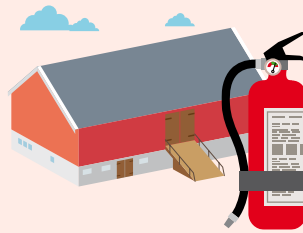


Skal du utføre arbeider som krever bruk av åpen flamme, varmlufts-, sveise-, skjære-, og/eller slipeutstyr, er det krav til at den som utfører arbeidene har sertifikat i varme arbeider utstedt av Norsk Brannvernforening eller samarbeidende organisasjon i øvrige nordiske land.

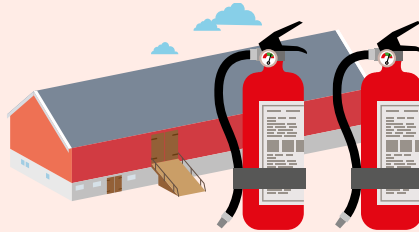
Husk å ha tilstrekkelig slokkeutstyr i umiddelbar nærhet. Vurder brannrisikoen og om det er nødvendig med egen brannvakt.

Brannsløkkingsutstyr

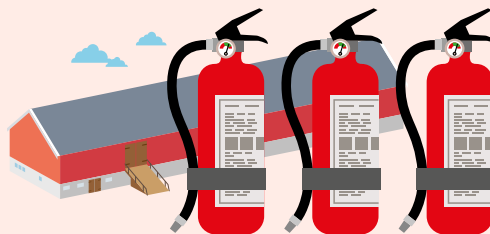
Når brann oppdages tidlig, er det avgjørende å ha brannsløkkingsutstyr i nærheten. Vet du hvordan utstyret brukes? Alle har et forhold til hvordan en vannslange brukes, men et brannsløkkingsapparat krever noe mer innsats. Sett deg inn i bruken av apparatet før en nødsituasjon oppstår.



Bygning under 300m²:
minst 1 stk.
6 kg ABC-apparat



Bygning mellom 300m²
og 600m²:
minst 2 stk.
6kg ABC-apparat

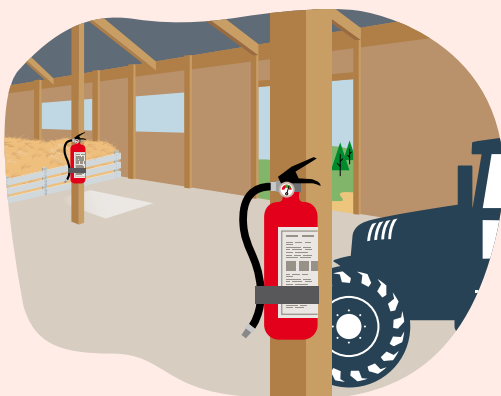
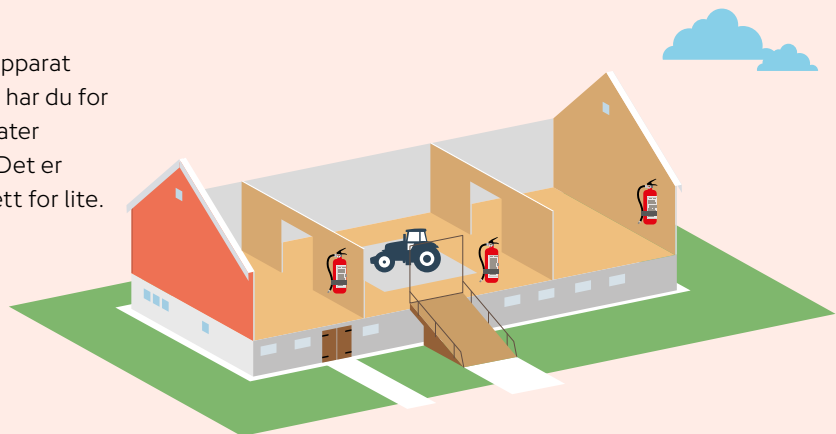


Bygning over 600m²:
minst 3 stk.
6 kg ABC-apparat

Antall apparater

Jo nærmere du er et brannsløkkingsapparat ved et branntilløp, jo større mulighet har du for å slokke. Vi anbefaler at antall apparater velges ut fra bygningenes størrelse. Det er bedre med ett apparat for mye enn ett for lite.

Dersom du har garasje eller gårdsverksted i driftsbygningen hvor det er krav til apparat, teller disse apparatene med i regnestykket for antall apparater i bygningen.



Maksimalt 50 meter avstand mellom apparatene.

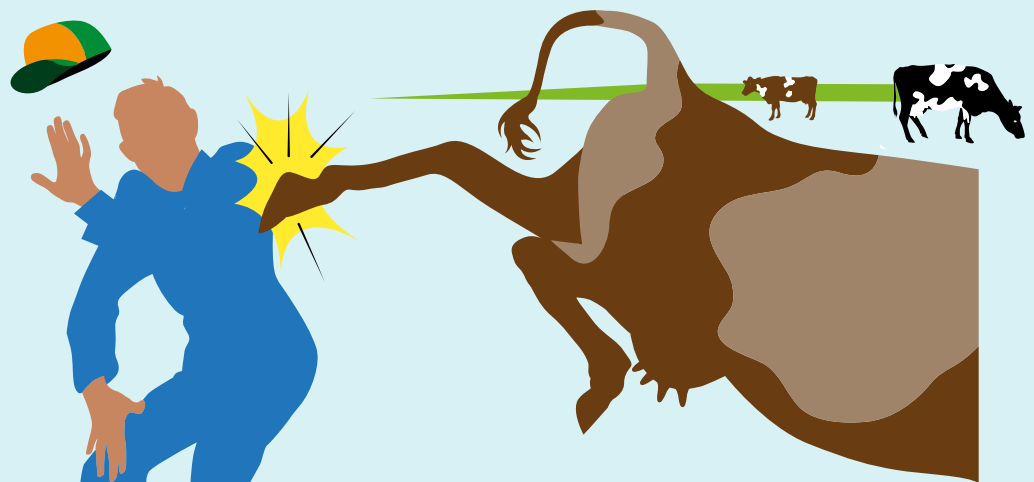
Plassering av apparatene

Apparatene bør plasseres spredt i bygningen, gjerne ved utgangen(e). Brannsløkkingsapparater bør ikke henge i fjøset på grunn av den aggressive atmosfæren.

Uansett hvor apparatene plasseres – det viktigste er at alle på gården vet hvor de henger, og kan bruke dem.

Ved slokking i høy, halm og lignende er det viktig med etterslokking med vann.

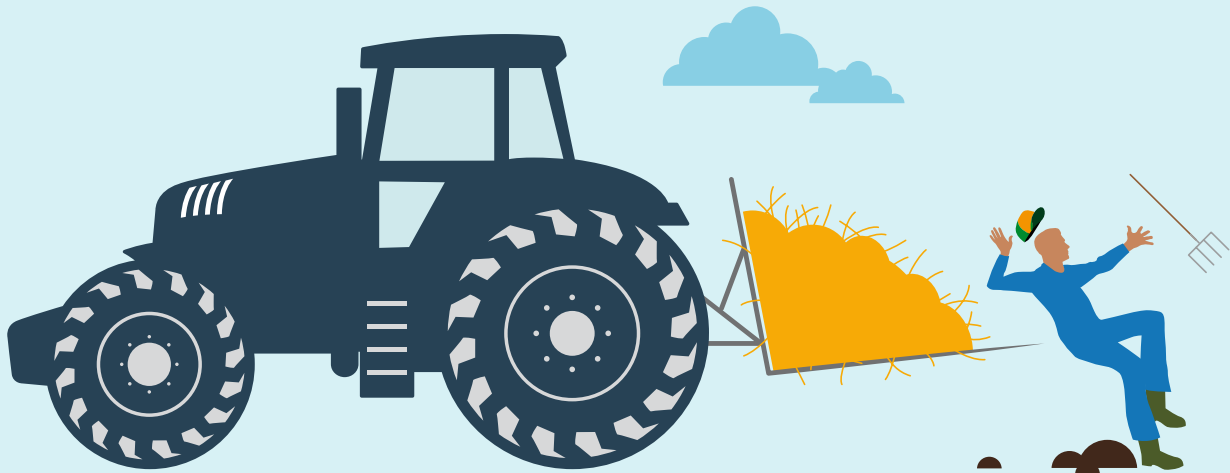
Uhell kan skje



Som bonde har du et av de farligste og mest ulykkesutsatte yrkene i Norge. Beregninger gjennomført av forskere viser at det skjer flere tusen ulykker i norsk landbruk hvert år. De aller fleste av disse ulykkene er så alvorlige at de krever legebehandling.

Hardt arbeid, stress, tunge løft og farlige maskiner øker risikoen for ulykker. De fleste ulykker kan unngås ved å holde driftsbygninger og maskiner i forskriftsmessig stand, og innarbeide gode rutiner for arbeidet som skal utføres.

Gården – en trygg arbeidsplass?



Hvorfor landbruket er spesielt utsatt

Bondens arbeidsmiljø gir mange utfordringer. Frisk luft er bra, men hardt arbeidspress, stress, tunge løft og farlige maskiner er med på å øke skade- og ulykkesrisikoen betraktelig.

Bondens hverdag innebærer i perioder stort arbeidspress. Man er presset på tid og arbeidet må gjøres uavhengig av tidspunkt, dagsform og andre forhold som har innvirkning på sikkerheten. Dette, i tillegg til liten kunnskap og oppmerksomhet om farlige arbeidssituasjoner, er viktige forklaringer på ulykker i landbruket.

Dårlig tid, farlig utstyr og «farlige» arbeidsoperasjoner øker risikoen for ulykker. Mens en i bedrifter vektlegger vernearbeid, fører skadestatistikker og foretar risikoanalyser av arbeidsmiljøet, har det i landbruket vært for dårlig kunnskap om ulykkesbildet og faremomentene. Farlig utstyr og risikofylte arbeidsoperasjoner blir av den grunn ikke gjort noe med. Bonden har, som mennesker flest, en tendens til å undervurdere ulykkesrisikoen. Det fører til prioritering av arbeidsmåter som for eksempel kan spare tid, men som ofte medfører en betydelig ulykkesrisiko. Statistikken viser at det før eller senere vil gå galt.

Hvordan unngå ulykkene?

På de neste sidene presenterer vi konkrete tiltak for å forebygge ulykker gjennom

- en større grad av planlegging av arbeidet
- gode rutiner
- risikovurdering
- tiltak i henhold til risikovurdering
- fjerning av forhold en vet er forbundet med risiko
- større bevissthet rundt farer og risikoer de forskjellige arbeidsoperasjonene er forbundet med
- en prioritering av sikkerhet i hverdagens ulike gjøremål

Dårlig tid, farlig utstyr og farlige arbeidsoperasjoner øker risikoen for ulykker.



Ved å sørge for god orden og ryddighet, og i tillegg gjennomføre enkle sikringstiltak, kan du redusere ulykkesrisikoen dramatisk.

Ulykker ved stell av dyr



Dagros er farligere enn du tror!

De fleste ulykkene i landbruket er knyttet til stell av dyr, og to av ti ulykker skjer ved nærkontakt med horn, klover, munn eller annet på kyr, okser, hest og andre dyr. Årsakene er flere, men de fleste skader skjer som følge av spark eller stanging.

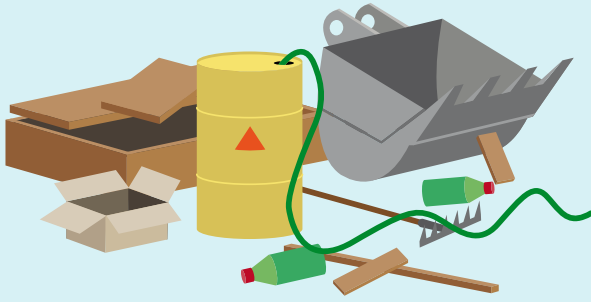
Spark er ofte en refleksbevegelse fra dyra når noen kommer overraskende på dem. Syke dyr og nykalvede kviger sparker ofte for å få fred rundt seg. Okser som går sammen med kuene i løsdrift, utgjør en stor fare. De kan være aggressive og angripe dem som kommer inn på deres område.

Ved flytting av dyr anbefaler vi at dere er to personer.

Ulike tiltak

I selve utformingen av husdyrrom og områder dyra skal håndteres i, er det viktig å skape et miljø som ikke stresser dyra. Dyra skal skjerms fra mennesker der det er mulig og funksjonelt, og det skal være plass til at dyr og mennesker kan omgås uten at det oppstår "trange" situasjoner.

Enklere fysiske tiltak kan også hjelpe. Bruk av vernesko og overall/kjeledress vil gjøre deg mindre utsatt. Sparkeboyle og avhorning er tiltak som gjør kua mindre farlig for oss. Men det viktigste tiltaket er kanskje en riktig og god håndtering av dyra. Det er viktig å kjenne dyra, og ikke minst ta hensyn til reaksjonsmønsteret deres, når du håndterer dem. Ikke stress dem unødige. Lag og følg faste rutiner og informer avløseren (eventuelt andre som skal håndtere dyra) om dyra og arbeidsrutinene dine.



Ulykker i driftsbygningen

De fleste ulykker i landbruket skjer i driftsbygningen. Mange ulykker er knyttet til husdyr, men det er også andre sammenhenger som er verd å trekke fram. Blant annet bidrar dårlig belysning, manglende rekkverk og rot til fallulykker, ofte med alvorlig utfall. Det blir ikke bedre av at bonden ofte er stresset og ikke har tid til å ta de nødvendige forholdsreglene.

Snublefeller og glatt underlag er farligere enn du tror!

Fallulykker

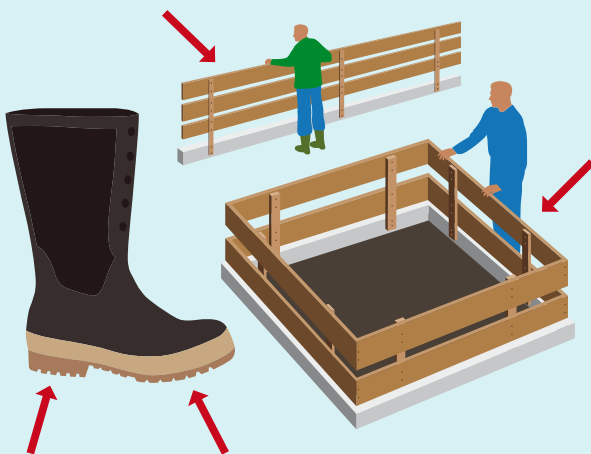
Mange ulykker på gården skyldes fall. Enten man faller ned fra noe, snubler i noe eller glir, fører fallulykkene til mange skader.

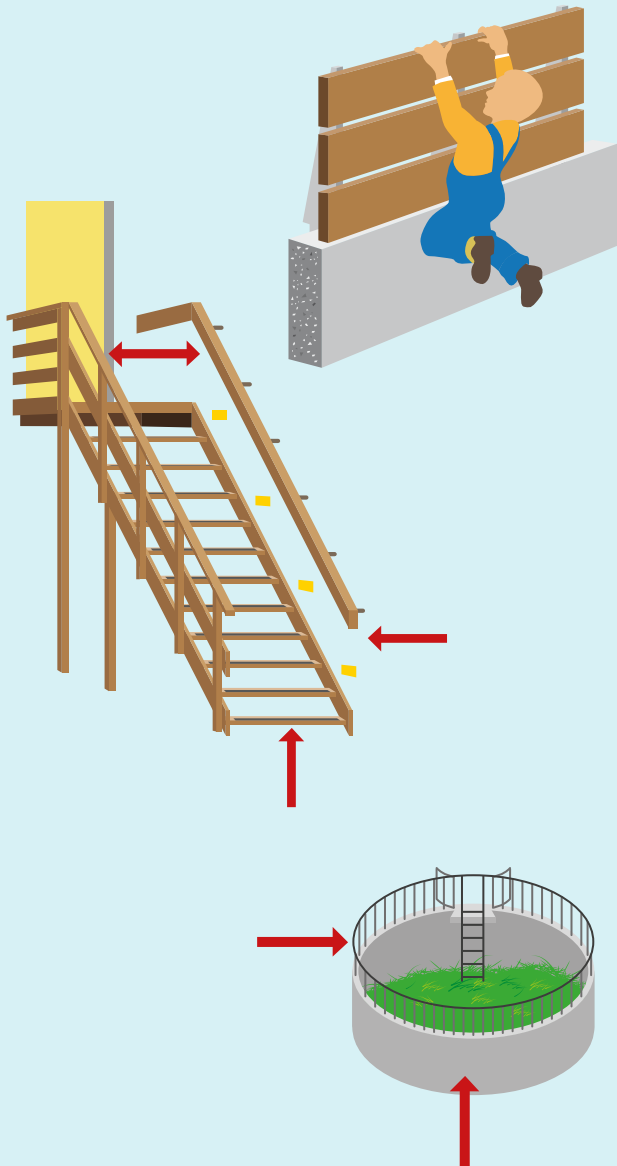
Det er lett å undervurdere fallrisikoen, spesielt når vi ferdes i kjente omgivelser og med liten nivåforskjell. Vi tror ikke det er særlig sannsynlig at vi skal falle, og vi tror ikke at konsekvensene av et fall blir særlig alvorlige. Statistikken forteller oss at så enkelt er det ikke.

At stiger, trapper og låvebruer kan være innblandet i fallulykker, forstår vi, men det er kanskje litt mer spesielt og overraskende at selve «underlaget», det flate gulvet eller gårdstunet, er medvirkende årsak til hver sjettede landbruksulykke.

Noen av faktorene som medvirker til disse ulykkene er:

- Snublefeller
- Glatt gulv i driftsbygning
- Dårlig belysning
- Dårlig fottøy
- Ishålke på tunet





Fallulykker kan forebygges

Fallulykkene kan i en del tilfeller kobles til konkrete innretninger eller forhold på gården, som for eksempel silo, trapp eller låvebru. Andre ganger skjer ulykkene mer tilfeldig, i et fysisk miljø som ikke fremstår som særlig risikofyllt. Dette innebærer at fallulykker må forebygges ved å sikre objekter på gården som innebærer særlig fallrisiko, samtidig som det satses på noen generelle tiltak.

Utvendig låvebru

Låvebrua utgjør en fallrisiko for liten og stor. Rekkverket skal være minimum 100 cm, hvorav 60 cm skal utføres som solid stoppekant. Av hensyn til barna må rekkverket være klatrefritt.

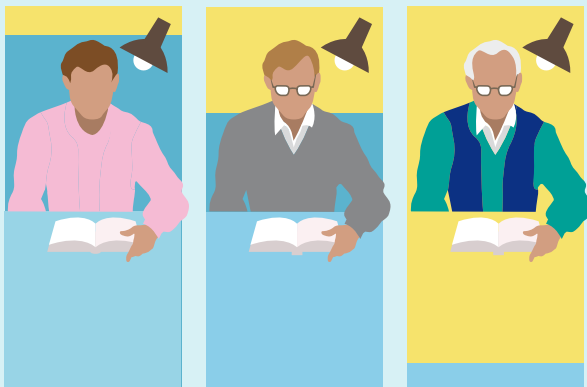
Trapper

Trapper blir tryggere å gå i når de

- er solide
- har rekkverk på begge sider
- er sklisiske
- har riktig avpasning på trinnenenes høyde og bredde
- har god belysning

Silo

De alvorligste fallulykkene er selvsagt de som skjer fra stor høyde. Siloen er derfor en risiko. Sikring av siloen i form av stoppekanter, rekkverk og gode adkomstmuligheter er nødvendig. I tillegg er det behov for klare rutiner for arbeid i og rundt siloen.



Vær oppmerksom på at halogenlamper er svært brannfarlige og vil være ulovlig å bruke de fleste steder i driftsbygningen.

Belysning

Et enkelt, men viktig tiltak som må gjøres i driftsbygningen, er å sørge for tilstrekkelig belysning. Dårlig lys er ofte en medvirkende årsak til at vi snubler, sklir eller støter på noe. Vær klar over at en 40-åring trenger dobbelt så mye lys som en 20-åring, og en 60-åring ti ganger så mye. Lysrør gir mange ganger mer lys enn glødelamper og har også lengre levetid.

Normverdi for lysstyrke i ulike rom:

- | | |
|--------------------------|---------|
| • Dyrerom | 100 lux |
| • Melkerom | 300 lux |
| • Personalrom | 150 lux |
| • Kontor | 500 lux |
| • Verksted, grovarbeider | 300 lux |
| • Verksted, finarbeider | 500 lux |



Førerhuset i traktoren har vært et effektivt tiltak mot dødsulykkene forbundet med traktorvelt.



Er parkeringsbremsen din i orden?



Traktorer og maskiner

Traktorer

Traktoren med redskap står for mange ulykker og er innblandet i de fleste alvorlige ulykkene. To av tre dødsulykker i landbruket er knyttet til bruk av traktor og redskap. Ulykkene skyldes ofte manglende verneinnretninger, mangelfullt vedlikehold eller uforsvarlig bruk av teknisk utstyr.

Mange av dødsulykkene skyldes traktorvelt. Men disse ulykkestallene har hatt en gledelig nedgang som følge av moderniseringen av traktoren. I tillegg har det nå blitt et krav at det skal være førervern på alle traktorer, inklusiv gamle «gråtasser». Det skal også være montert sikkerhetsbelte på alle traktorer. Fra 1. juli 2020 har det vært et krav om bruk av setebelte i traktor/arbeidsmaskin når maskinen er i bruk.

Men fortsatt er det viktig å sørge for et godt vedlikehold av traktoren for å sikre seg mot traktorvelt. Er styrings- og bremsemekanismene i orden? Er hjulene «skodd» riktig?

Unødvendige ulykker skjer i forbindelse med overkjøring eller påkjøring. For det første bør aldri en traktor kunne settes i bevegelse uten at noen kjører den. For det andre er det svært risikofylt å forsøke å stoppe en traktor i bevegelse. Dessverre er det mange som synder mot dette, og ulykker av denne typen skjer med jevne mellomrom.

De fleste traktorulykkene er heldigvis små, og mange skjer ved av- og påstigning. Skadene oppstår som regel i form av brudd og forstuing i fot eller håndledd og kan være svært plagsomme.

Dette kan forebygges ved at du sørger for å ha

1. kraftige, riktig plasserte håndtak
2. sklislire, breie stigetrinn plassert høyst 50 cm over marka og godt ut fra døråpning
3. stoppeanordning som holder døra åpen

Til- og frakobling av vogner og redskap er et risikofylt arbeid og har dessverre ført til en del alvorlige ulykker. Det finnes nå mange gode løsninger for hurtigkobling av redskap. Med slike løsninger kan sammenkobling skje enkelt og trygt fra førerasetet. Dette reduserer faren for skader og forenkler arbeidet på travle arbeidsdager.

Kraftoverføringsakselen har vært en av verstingene hva angår personskader i landbruket. Etter mye oppmerksomhet har dagens bønder fokus på at denne overføringen skal være trygg og sikker.

Bruk derfor bare kraftoverføringsaksler uten skader på akselvren som er godt tilpasset traktor og redskap.

Maskiner

Et moderne landbruk krever omgang med mange ulike maskiner. Maskiner kan føre til skade som følge av kreftene de utvikler. Vedkløyvere, sager og diverse håndredskap er eksempler på farlig utstyr i landbruket.

Dette er spesielt viktig for å forebygge ulykker:

- Alle som skal bruke maskiner, må få opplæring i disse, og denne må dokumenteres. Dokumentert opplæring gjelder også for dem som skal kjøre traktor, i tillegg til krav om førerkort.
- Sikkerhetsinstrukser må følges – se bruksanvisningen for maskinen.
- Verneinnretninger må være på plass og i orden.
- Maskiner skal stanses og drift kobles ut før nødvendig vedlikehold.

Ved anskaffelse av nye maskiner må personsikkerhet være et vurderingskriterium. Sørg også for å få opplæring fra leverandøren ved kjøp av ny maskin. Maskinene skal være CE-merket, og det skal følge med en samsvarserklæring som viser at de tilfredsstillt kravene i «Forskrift om Maskiner» og at de derved er tillatt å bruke. Det skal være bruksanvisning på norsk. Vær oppmerksom på at «minilastere» med større effekt enn 20,4 hk krever sertifisert sikkerhetsopplæring (maskinførerbevis), og maskinen er underlagt periodisk sakkyndig kontroll. Samme krav stilles også til grave-maskiner og trucker.



Gjødsel- og silogass

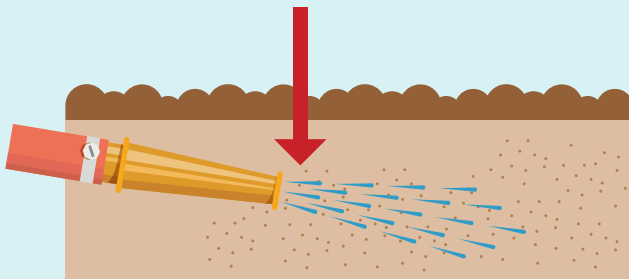
Gjødselgass

Hvert år skjer det et stort antall ulykker i forbindelse med håndtering av husdyrgjødsel. Ved omrøring utvikles det en rekke gasser, hvorav den farligste er hydrogensulfid (H₂S). Ved store konsentrasjoner tar det bare sekunder før hydrogensulfiden dreper.

H₂S er en fargeløs gass som i små konsentrasjoner lukter som «råtne egg». I store konsentrasjoner er gassen livsfarlig. Den bedøver luktesansen, slik at du ikke merker noe til den. Mange ulykker skjer fordi omrøring blir foretatt når det er lite vind (dører og vinduer må selvsagt være åpne), eller at det er feil vindretning slik at husdyrrommet ikke blir utluftet.

Det er ved bevegelser i overflata, «skorpa», at hydrogensulfiden frigjøres. Du må derfor forvise deg om at spylemunnstykket er under overflaten før du starter omrøringen. Hydrogensulfid er en tung gass som kan fortrenge oksygenet i lufta. Bruk av gassmaske gir ingen beskyttelse om ikke oksygeninnholdet i lufta er opp imot 20%.

Metangass er en annen gass som produseres når organisk materiale brytes ned uten tilgang på oksygen. Lagring av gjødsel gir derfor utslipp av metangass. Hvis du oppdager at det lukter «råtne egg», kan gassnivået være høyt nok til å være eksplosivt.



Silogass

I en grassilo vil det alltid dannes farlige gasser. Gassproduksjonen starter straks etter innleggingen og fortsetter så lenge det er tilgang på luft (oksygen). Karbondioksyd (kullsyre) er den mest fremtredende gassen. Karbondioksyd er tyngre enn luft og fortrenger oksygenet i siloen. Derfor risikerer en person som oppholder seg i siloen, å bli kvalt. Barn er spesielt utsatt i siloer fordi det er mindre oksygen jo lavere ned i siloen du befinner deg.

Effektive tiltak kan iverksettes. Den beste løsningen, sett fra et forebyggende ståsted, er å investere i en silo med fylltømmere som gjør at en ikke trenger å oppholde seg i siloen. Er siloen av en type som krever at man må oppholde seg i den, må du ta nødvendige forholdsregler slik at ikke konsentrasjonen av gass blir for høy.

Følg disse forsiktighetsreglene:

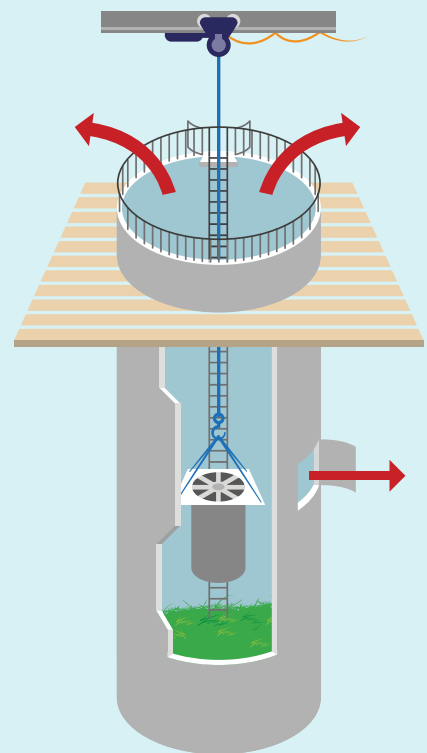
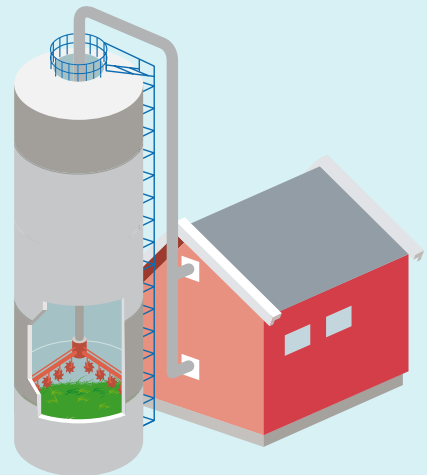
- Sørg for god utlufting før du går ned i siloen.
- La alle siloluker stå åpne. Lukk dem etter hvert som det er behov.
- Reduser gassutviklingen gjennom hurtig fylling av fôr høstet på riktig tid, god jevning, pakking og rask tildekking.
- Bland aldri nitrogenholdige ensilerings-salter, for eksempel KOFA-salt, med maursyre. Det gir stor produksjon av giftig gass.
- Bruk gjerne mekanisk vifte for utlufting. Viften bør ha kapasitet på ti ganger silovolumet pr. time.

For å være på den sikre siden må du benytte gassmaske. Åpne dører og vinduer, sammen med sterk vind, gir nødvendig gjennomlufting.

Fylltømmere

Det har skjedd flere dødsulykker ved bruk av fylltømmere. Ved tetting, service, reparasjoner og lignende har fylltømmere startet mens en person har oppholdt seg nede i siloen.

Siloen må ha sikkerhetstiltak som hindrer fall. Det skal i tillegg være en låsbar bryter som stanser energitilførselen til alle funksjoner på maskinen. Det skal være nødstop, og det skal utarbeides rutiner som hindrer start når noen oppholder seg i siloen. En slik rutine kan for eksempel være å slå av bryteren, låse bryteren og ta med nøkkelen når du skal ned i siloen.



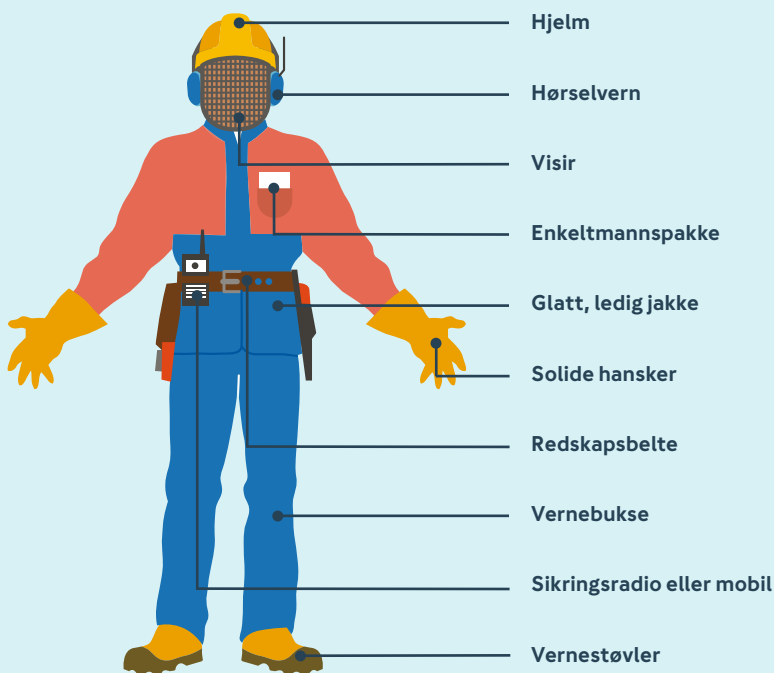
Skogen

De fleste ulykkene i skogen rammer «gårdsskogsarbeiderne». Felling er den klart farligste enkeltoperasjonen i skogsarbeidet. De viktigste ulykkesårsakene er fastfelling av trær og at sikkerhetsavstanden ignoreres.

Rydding av skog, kvisting og vinsjing er andre arbeidsoperasjoner som fører til ulykker.

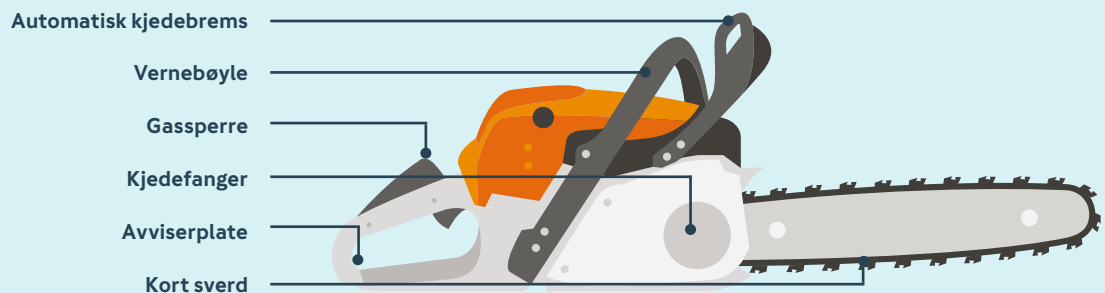
Også i skogen er det mulig å redusere risikoen for ulykker:

- Benytt godkjent verneutstyr.
- Ha alltid med sikringsradio eller mobiltelefon (avhengig av dekning).



Motorsaga forårsaker også mange hogstulykker

Saga skal være CE-merket, og det skal følge med en samsvarserklæring og bruksanvisning på norsk. Saga skal være utstyrt med:



Barneulykkene



En trygg og god oppvekst for barna på gården er viktig. Et gårdsbruk er ikke bare et hjem for barna og familien, det er en arbeidsplass og et sted for lek og fritidsaktiviteter. Det er derfor viktig at dere som foreldre/foresatte tenker igjennom og tilrettelegger for at barna skal ha det trygt og sikkert på gården.

Det finnes i dag ingen god statistikk som viser hvor mange barn som skades på norske gårdsbruk årlig. Tall fra våre naboland viser imidlertid at antall barneulykker i landbruket er høyt. Uhell med motoriserte kjøretøy er den hyppigste årsaken til dødsulykker. Det er liten grunn til å tro at det er så mye bedre her hjemme.

Forskning tyder imidlertid på at det er blitt tryggere å vokse opp på gårdsbruk nå, enn det var for noen år siden. Økt bevissthet rundt risikoen ved lek på gårdsbruk, og det at barna oppholder seg store deler av dagen i barnehage og på skolefritidsordning, kan ha bidratt til færre ulykker.

Det er derfor viktig at du som bonde, forelder og foresatt har fokus på å tilrettelegge for at det skal være trygt på gården.

Et av de aller viktigste tiltakene er å ha god kontroll på hvem som har lov til å bruke traktoren og firehjulingen (ATV-en). Det skjer dessverre fortsatt altfor mange ulykker med denne typen kjøretøy. For barn og unge er firehjulingen (ATV-en) et kult leketøy. Den oppnår stor fart, er usikret og velter lett.

Det er ikke uvanlig å se barn kjøre firehjulinger i stor fart på gårdstun og jorder. Dersom ATV-en ikke kan kjøre raskere enn 6 km/t og veier under 50 kg, klassifiseres den som et leketøy. Da er det ikke krav om registrering, og det er ikke krav til førerkort eller bruk av verneutstyr. Har imidlertid ATV-en kapasitet til å kjøre i hastigheter over 6 km/t, noe de fleste har, er den ikke lenger et leketøy, men en motorvogn. I så fall er det krav til førerkort for kjøring av ATV-en.

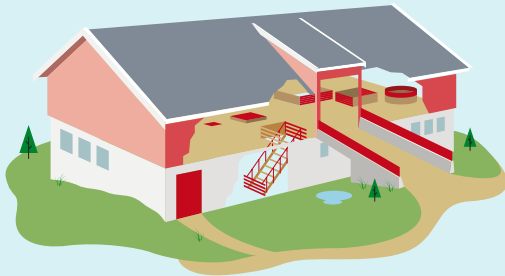
Hvilken type førerkort du må ha, avhenger av hvilken klassifisering ATV-en har og hvor tung den er.



Barns lek og omgang ved traktoren kan være livsfarlig!

Sjekkpunkter for barnas sikkerhet

Selv om vi ikke har fullstendig oversikt over ulykkesproblematikken for barn i landbruket, kan vi peke på en rekke farlige forhold på gården. Ved å gjennomgå sjekkpunktene får du svar på om du har gjort nok for å ivareta barnas sikkerhet på gården.



Driftsbygningen	Ja	Nei
Er det avsatt lekeareal for barna?	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Har du montert barnesikkert stengsel eller deksel ved gjødselpumpe-luken?	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Har låvebrua klatrefrie rekkverk?	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Er åpne siloer beskyttet med klatrefrie rekkverk?	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Har alle luker i gulvet et solid lokk, og er lokket på plass når luken ikke benyttes?	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Har alle trapper og stiger rekkverk og er avstengt for de minste barna?	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Er det rist over tippegropen for korn?	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

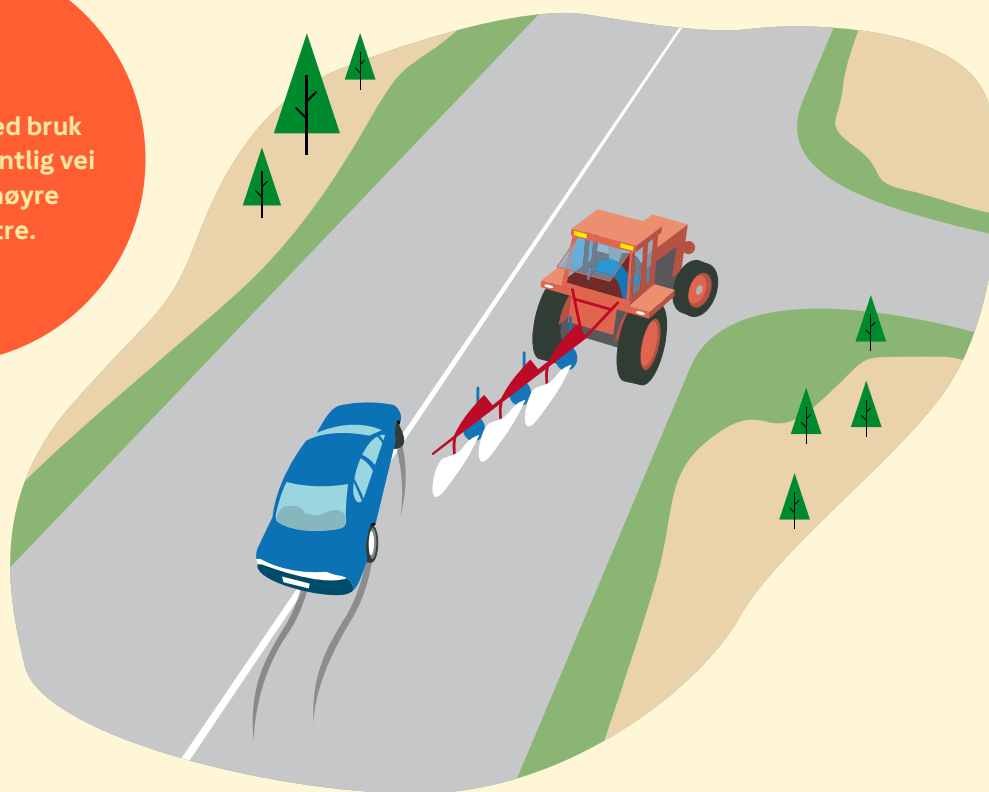
Tunet	Ja	Nei
Står redskapen i avlåst redskapshus eller oppbevart på annen trygg måte?	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Er storekker, potetkasser og rundballer forsvarlig stablet?	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Er brønner, gjødselkummer o.l. forsvarlig avstengt med luke eller gjerde, eller skjermet med klatrefrie rekkverk?	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Har du avsatt en lekeplass for barna med ev. sandkasse/lekeutstyr på et trygt sted?	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Går tungtrafikken (melkebil, fôrbil) utenom tunet?	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

Maskiner	Ja	Nei
Setter du alltid ned lasteapparatet og annet redskap og tar ut tenningsnøkkelen når du forlater traktoren?	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Sørger du for betryggende barnepass når du selv er opptatt med traktoren eller andre farlige maskiner og utstyr?	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Er påbudt verneutstyr på maskiner og utstyr på plass og i orden?	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Trekker du ut støpselet på elektrisk utstyr når du forlater det?	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>



Traktor på vei

En av de største farene ved bruk av traktor på offentlig vei er svinging til høyre eller til venstre.



De fleste skadene med traktor på vei skjer i møtesituasjoner eller ved utforkjøring. Pass derfor på at du ikke kommer for langt ut på svake veikanter og tilpass farten etter situasjon og veistandard.

Kjøring på vei

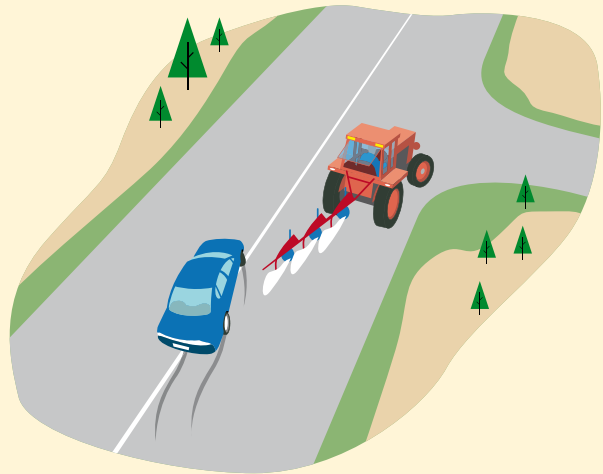
Ved venstresving kan problemet være at bilen bak foretar forbikjøring mens traktoren er i ferd med å svinge, fordi bilfører ikke ser noen tegn fra traktoren.

Det kan skyldes at

- traktorføreren har glemt å bruke retningslyset eller setter det på for sent
- retningslyset ikke virker
- retningslyset er skjult av redskap eller last

Ved høyresving kan problemet være påkjøring bakfra ved forbikjøring, fordi bakmontert redskap pendler ut i venstre kjørefelt.

Også motgående trafikk kan få problemer når redskap kommer ut i motgående kjørebane.



Hva kan du gjøre?

- Bruk speilene og følg med på trafikken bak deg.
- Husk å bruke retningslysene i god tid før du svinger.
- Sjekk regelmessig at retningslys og bremselys er i orden og rene, både på traktoren og på hengeren.
- Monter bremselys og retningslys så høyt på traktoren at de ikke dekkes av redskap eller last. Husk at høyeste tillatte montering som hovedregel er 1,90 meter over bakken (men «dersom det er nødvendig av hensyn til traktorens konstruksjon eller last», tillates retningslys og bremselys montert inntil 2,5 meter over bakken).
- Har du «gulblink» på taket, kan du bruke det dersom du arbeider langs veien eller har utstyr på traktoren som er «ekstraordinært», det vil si utstyr som andre trafikanter bør varsles særlig om.
- Ikke glem at ekstralys/arbeidslys ikke skal brukes når du kjører på veien.
- Om mulig plasser deg i veibanen slik at de bak deg og i motsatt kjørebane kan få et inntrykk av hva du kommer til å gjøre.
- Unngå brå høyresvinger når du har påmontert redskap bak. Tar du en slakere bue, vil ikke redskap og last svinge så langt ut.
- Unngå så langt det er mulig å kjøre på offentlig vei på tider med stor trafikk (rushtiden, helgeutfart osv.).
- Avpass farten etter traktorens last og bremseevne.

Det er også verdt å huske at kravene til teknisk stand på traktorer er de samme som til andre kjøretøyer som skal kjøre på offentlig vei.

Sikring og merking av last

Husk å sikre lasten slik at ikke noen del av den kan falle av under transport på offentlig vei. Last som stikker mer enn 15 cm utenfor kjøretøyets sider, skal merkes forskriftsmessig, og du må søke om dispensasjon. Du må også sjekke reglene for sikring og merking av last.

Unngå å frakte last på frontlasteren. Den kan lett falle av ved oppbremsing og gjør traktoren ustabil.

Ta hensyn til annen trafikk

En traktor vil normalt være et hinder for annen trafikk på veien.

- Følg med på trafikken bak og kjør til siden for å slippe raskere trafikk forbi.
- Bruk speilene flittig.



Sikring av personer i bil

Husk at det er påbudt at alle i bil skal bruke bilbelte når belter er montert. Det er ingen unntak for private veier, kjøring på skogsbilveier eller gårdsveier.

Ikke lag egne unntaksregler. Innarbeid gode vaner. Selv om det ikke er så mange andre biler å kolliderer med, så er risikoen for personskader særlig høy ved utforkjøring og velt.

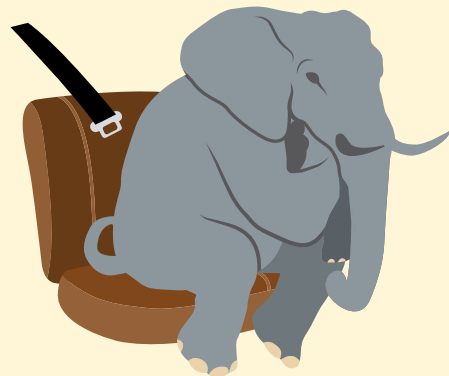
Bilbelter hindrer at personer i bilen blir skadet. Det slurves mye med beltebruken i baksetet, spesielt på korte turer og ved kjøring i tettsteder. Bilbelter er minst like viktig i slike situasjoner. Husk også å sikre barna ved å bruke barneseter som er tilpasset barnets vekt og lengde.

Har bilen din kollisjonsputer?

Du må likevel bruke bilbelte. Kollisjonsputer er bra, men erstatter ikke bilbelter. Uten bilbelter kan kollisjonsputer være en fare.

Det kan være livsfarlig med bakovervendt barnesete foran om ikke kollisjonsputen er deaktivert på riktig måte.

For å sitte foran må barnets høyde være minst 135 centimeter.



Barn og motorkjøretøyer

På barnas lekeplass må det ikke være snuplass eller oppstillingsplass for traktorer eller biler. Det er derfor en god idé å lage gjerde rundt lekeplassen og holde tungtrafikken (som melkebil og fôrbil) utenom tunet.

Andre kjøretøy

De seneste årene har det vært en del personskader ved bruk av ATV-er. Disse brukes ofte i ulendt terreng, har kraftig dreiemoment i forhold til størrelsen, og i de fleste tilfeller ikke veltebøyle. Bruk dem med forsiktighet og bruk godkjent verneutstyr/sikkerhetsutstyr for denne typen kjøretøy. For å få dekket personskade må ATV-en være registrert slik at du har bilansvarsforsikring på den.

Slik bidrar du til et godt arbeidsmiljø



Som bonde har du selv ansvaret for å påvirke de faktorene som er viktige for et godt arbeidsmiljø på gården din. Men for å kunne påvirke dem, må du være klar over dem.

**Belastnings-
lidelser står for den
største økningen av
sykefraværet i landbruket**

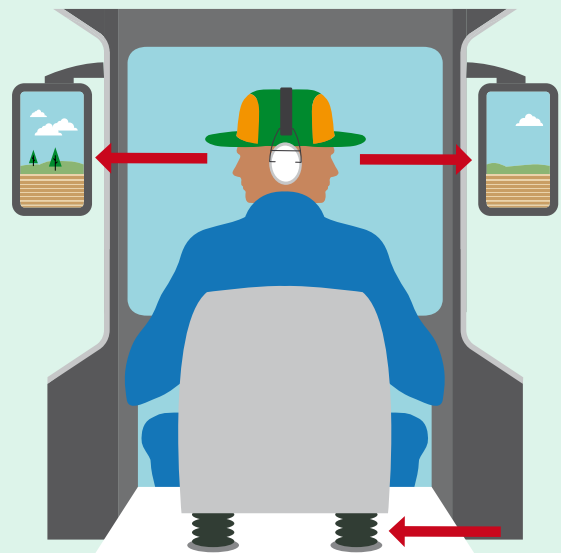
Ensidig arbeid, feil arbeids-
stilling, vibrasjoner og lange
arbeidsøkter kan bidra til
belastningslidelser.

Ergonomi

Det er viktig å tilpasse arbeidet til forutsetningene den som skal utføre det har. Forskjellige mennesker trenger forskjellige løsninger. Du må legge forholdene til rette for den enkelte.

Gode resultater oppnås ved

- riktig bruk av traktor og redskaper
- tilpasning mellom menneske og maskiner
- fysisk trening
- riktig arbeidsteknikk



Støy

Bruk alltid hørselvern. Unnlater du å bruke vernet i 10 minutter av en åttetimersdag, reduserer du beskyttelsen med så mye som 30%. Tenk gjennom hvilket utstyr du har som lager støy. Vurder også støy før du anskaffer utstyr.

Gode råd:

1. Bruk støydemping ved kilden hvis mulig.
2. Mange tror at støy som ikke gjør vondt i øret, ikke er skadelig. Dette er feil. Når en lyd gjør vondt, er den 50 % sterkere enn grensen for lyd som kan gi varige skader.



Kjemikalier

I landbruket blir det brukt en rekke farlige kjemiske forbindelser. Mange giftige stoffer tas opp direkte gjennom huden.

- Beskytt all hud, ikke bare hender og ansikt.
- Les bruksanvisningen først og følg den.

Fra 1. juli 1997 har det vært krav om autorisasjon for kjøp og bruk av plantevernmidler i alle fareklasser. Autorisasjon kan gis til personer over 18 år som bruker plantevernmidler i sitt yrke og som har gjennomgått kurs og bestått en obligatorisk prøve.

Du bør ha datablad for alle kjemikalier du har på gården.

1. Er vaskemiddel og lignende barnesikkert plassert?
2. Er plantevernmidlene innelåst i eget skap?
3. Blir plantevernmidlene tilberedt på et sted hvor barn ikke har adgang?
4. Fjernes emballasjen etter bruk?
5. Oppbevarer du maursyrekaner og lignende utilgjengelig for barn?



Støv

«Bondelunge» oppstår ofte hos dem som håndterer korn, fôr eller høy som inneholder muggsporer. Lidelsen er svært utbredt i landbruket. Symptomene er influensaaktige frysninger, stikk i brystet, tretthet, vondt i hodet og feber.

Du hindrer muggdannelse ved å sikre at kornet og fôret er tørt før du kjører det på lager. For å være på den sikre siden bør du alltid bruke åndedrettsvern/maske med P3-filter.



Når dyrene blir syke



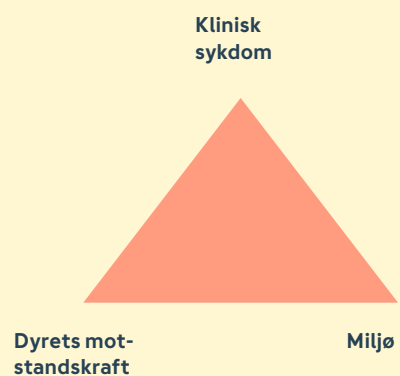
Smitteutbrudd kan føre til store tap for dyrehelsa og husdyrproduksjoner.

Mange forskjellige bakterier, virus, sopper og parasitter finnes hos husdyr og i husdyrrom. Med unntak av parasittene er de fleste av disse smittestoffene til nytte for dyra, men noen av dem kan føre til sykdom.

Enkelte av de sykdomsfremkallende smittestoffene fører automatisk til sykdom (for eksempel svinepestvirus). I de fleste tilfeller utvikler sykdom seg på grunn av uheldig samspill mellom flere faktorer, for eksempel når

- mengden smittestoff øker (vi får et stort smittepress)
- miljøet er dårlig slik at dyras motstandskraft er nedsatt
- dyra mangler antistoffer

Utvikling av sykdom er avhengig av flere faktorer



Klassifisering av sykdommer

Sykdommene grupperes i forskjellige grupper (A-D) etter hvor alvorlige de er.

Gruppe A-sykdommer er de alvorligste sykdommene, som for eksempel munn- og klovsyke, svinepest og Newcastle Disease. Dette er sykdommer vi normalt ikke har i Norge, men smittestoffene kan komme til landet i forbindelse med internasjonal trafikk. Ved utbrudd av en gruppe A-sykdom vil besetningen bli nedslaktet og skrottene destruert.

Gruppe B-sykdommer er mindre alvorlige smittsomme sykdommer, som for eksempel ringorm, pseudorabies, scrapie og salmonellose. Noen av disse sykdommene finnes i Norge, andre finnes ikke her. Bekjempelsen av disse vil variere fra sykdom til sykdom.

Gruppe C-sykdommer er generelle infeksjonssykdommer, som for eksempel listeriose, svinedysenteri og BVD. Dette er «vanlig» forekommende sykdommer.

Gruppe D-sykdommer er produksjonssykdommer, som for eksempel jurbetennelser, melkefeber og reproduksjonslidelser.

Sykdomssituasjonen vil variere fra besetning til besetning, avhengig av smittepress, miljø og driftsform. Selv om smittestoffet er til stede, vil det ikke nødvendigvis alltid være klinisk sykdom. Det er imidlertid viktig å hindre at «nye» og uønskede smittestoffer kommer inn i besetningen. Derfor er smittebeskyttelse viktig.

Smittestoff

Enkelte smittestoffer kan overleve i lang tid utenfor dyret. Godt renhold reduserer mengden smittestoffer, og god smittebeskyttelse vil hindre spredning av smitte til besetningen din.

Hvordan unngå smitte?

På fagspråket opereres det med uttrykket «innslep av smitte». Det vil si at smittestoffer følger med som «nissen på lasset». Du kan hindre innslep av smitte til besetningen din på mange måter. Innkjøp av livdyr vil som oftest utgjøre den største faren, men smittespredning ved at personer drar inn smitte i fjøset, er også en viktig faktor. Husk at også utstyr og verktøy som håndverkere benytter, kan være smittefarlig. Vær spesielt på vakt, og søk råd om vask og desinfeksjon, dersom du får/kjøper innredning eller annet utstyr fra utlandet.

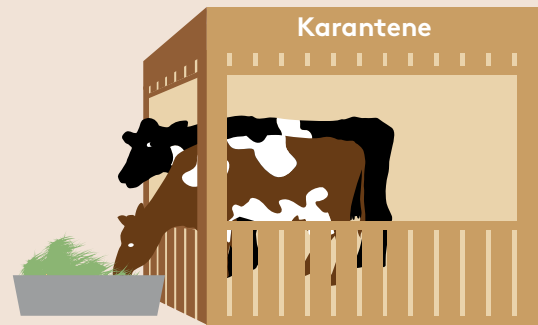


Smittebeskyttelse ved livdyrhandel

Kjøp helst dyr fra bare én besetning, og inngå langsiktige avtaler. Skaff deg opplysninger om helsetilstanden i selgerbesetningen og vurder denne opp mot helsetilstanden i din egen besetning. Rådfør deg med veterinæren din. Transporten bør foregå i rene og desinfiserte transportmidler for å hindre at dyra blir smittet i dyrebilen.

Når dyret ankommer, bør det isoleres i to-tre uker, i et rom som ikke har kontakt med resten av besetningen. Dette vil gi økt sikkerhet, og er særlig viktig dersom du kjøper fra en «ukjent» selgerbesetning. Hvis dette ikke er mulig, unngå i hvert fall at gjødsel og strø fra det innkjøpte dyret kommer i kontakt med resten av besetningen.

Ved levering av slaktedyr eller livdyr må du sørge for å ha en egnet utlastingsrampe, slik at dyrebilsjåføren ikke bringer smitte inn i besetningen. Søk råd hos veterinæren din eller helsetjenesten.



Smittebeskyttelse ved persontrafikk

Skotøy og klær kan bringe smitte fra fjøs til fjøs. Det er derfor viktig å ha et inngangsparti som er utformet slik at smittefaren reduseres. Husdyrrommet ditt er «ren sone», mens verden utenfor er «uren sone». En rist på tvers av inngangspartiet kan skille mellom uren og ren sone. Utenfor rista skal det være knagger til å henge yttertøy på og plass til å sette fra seg yttersko, og en benk til utstyr. Innenfor rista henger overtrekksklær (helst kjeledress) og skotøy som benyttes inne i husdyrrommet. I forbindelse med skoskiftet er det viktig å ikke trække på gulvet – da kan smittestoffer bringes inn i besetningen.

Inngangspartiet skal også inneholde en vask, slik at man får vasket hender før man går inn til dyra. Det er husdyreiers ansvar å sørge for en god smittebeskyttelse, mens alle andre har plikt til å følge de anvisningene som blir gitt. Skifte av skotøy og bruk av eget fjøstøy gjelder ikke bare besøkende, men også gårdens egne folk.



Innførsel fra andre land

Livdyr har størst smitterisiko. Den norske husdyrbestanden er fri for en rekke sykdommer som er vanlige i andre land. Generelt er faren for innslep av smitte størst ved import av levende dyr. Dyr undersøkes i forbindelse med importen, men disse testene er ikke alltid like gode. Det finnes også sykdommer som man ikke har tester for (for eksempel kugalskap). Import av sæd og embryo vil generelt utgjøre en mindre risiko, selv om mange sykdommer også kan overføres med sæd og embryo.

Som følge av EØS- og WTO-avtalene er det svært begrenset hvilke helsemessige krav det offentlige kan stille i forbindelse med import.

For å hindre innslep av sykdommer i forbindelse med import, må den enkelte importøren stille helsemessige krav ut over myndighetenes krav. Ved import skal dyr isoleres i Norge og gjennomgå visse helseundersøkelser. Det er imidlertid viktig at dyr isoleres og undersøkes helsemessig også i avsenderlandet. Alternativt: For sykdommer vi ikke har i Norge bør dyr testes i eksportlandet for å redusere faren for at smittestoffet i det hele tatt kommer til Norge.

Isolasjonslokalene må ligge slik at eventuell smitte ikke kan spres til andre besetninger. Fordi enkelte sykdommer kan spres via luft over flere kilometer, må isolasjonslokalene ligge godt adskilt fra andre fjøs.

Søk råd

Import av dyr er en kostbar og risikofylt affære. En import kan resultere i store tap for dyrehelse og husdyrproduksjonen. Husdyrorganisasjonene har opprettet et eget kontor for rådgivning i importsaker – KOORIMP. Her kan den enkelte søke råd om hvilke forholdsregler som bør tas. Ut over dette kan også de respektive avlsorganisasjonene og helsetjenestene bidra med råd.



Bondeyrket krever en trenet kropp

De mange aktivitetene i bondeyrket krever at kroppen er sterk nok til å tåle mange påkjenninger. Du må ha både styrke, spenst og utholdenhet i alle deler av kroppen for å tåle påkjenningene. Du bør derfor holde kroppen i form ved allsidige trimaktiviteter og legge vekt på at alle muskler skal trenes.

Pauseaktiviteter ved traktorkjøring

Undersøkelser viser at traktorkjørere ofte får problemer med rygg og nakke etter lange arbeidsdager. Tar du tre til fem minutters pause hver time av kjøringen og gjennomfører dette enkle programmet, reduserer du risikoen for plager:

1. Gå minst 100 meter med god skrittlengde. Pust dypt, løft armene over hodet og kjenn at kroppen strekkes mens du går.
2. Sett det ene beinet godt framfor det andre med tyngden på fremste bein. Press hoften fram. Tell til ti mens du holder stillingen. Skift bein. Gjør øvelsen minst tre ganger med hvert bein.
3. Stå med beina godt fra hverandre. Ta håndfatning bak nakken. Trekk skulderbladene sammen. Drei overkroppen og hodet rolig til den ene siden så langt du kommer. Gjør det samme til motsatt side. Gjenta bevegelsen fem ganger til hver side.
4. Rist løs før du går tilbake til traktoren.



HMS-tjeneste for deg

Medlemskap i Norsk Landbruksrådgiving HMS er rimelig. Her får du

- generell helsekontroll
- gårdsbesøk med kartlegging av faremomenter og forslag til praktiske løsninger
- hjelp til rehabilitering etter skader
- sakkyndig vurdering av hjelpemiddelsaker
- kompetansegivende kurs
- informasjon og veiledning

Ring oss på
915 03100 og spør
etter Landbruk. Du kan
også kontakte det lokale
kontoret ditt eller
forsikringsrådgiveren
din i Gjensidige.

